

(VROEG-MIDDELEEUWSE) BEZWERINGEN IN HET LAND VAN CUIJK.

Drs. Jan W.M. Lange.

In de zomervacantie van 2006 las ik het boek van prof. dr. Frits van Oostrom “Stemmen op schrift” (uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 2006).

In dit boek beschrijft Van Oostrom de geschiedenis van de Nederlandse literatuur vanaf het jaar 1300.

Vanaf pag. 58 komt hij over bezweringen te spreken. Deze blijken nl. vaak de vroegste representanten te zijn van de verschriftelijking van de volkstaal. Want bij bezweringen, maar ook bij spreuken en eedformules komt het heel nauw wat de formulering betreft: immers één verspreking en een bezwering verliest zijn kracht.

Het oudste handschrift, dat een bezwering bevat, dateert uit de negende eeuw en is geschreven in Keulen. Genoemde bezwering is bedoeld tegen wormen, welke in een formule van een mengeling van Latijn en volkstaal rechtstreeks bevelend worden aangesproken. In hedendaags Nederlands:

“Ga uit, worm, met negen kleine wormen – uit Van het merg in het been, van het been in het vlees, uit van het vlees in de huid, uit van de huid in het eelt ! Heer worde het zo ! “ (p. 60).

Deze wonderlijke vermenging van heidendom en christendom vindt men ook bij de volgende formule:

“Tegen een bloeding zeg: Christus werd gewond
Toen werd hij (weer) ongedeerd en ook gezond,
Het bloed bleef staan, doe jij dat (ook) bloed !

Driemaal amen, driemaal het Onze Vader”. (p. 61).

Foto: Toon Rijken in St. Anthonis.

Foto: Willem van der Poel 1926.

Bij lezing hiervan schoot mij toen direct te binnen de overeenkomsten uit een notitieboekje van de oom van mijn grootvader van moederszijde.

Eenmaal thuis heb ik het indertijd door mij overgeschreven boekje erbij gehaald en werd ik getroffen door de grote gelijkenis met deze door Van Oostrom geciteerde eeuwenoude teksten. Ik heb daar met prof. van Oostrom over gecorrespondeerd en hij deelde mijn mening. Op zijn website heeft hij onder de rubriek "Aanvullingen" daar een item aan gewijd. Zie daarvoor op internet/Google onder: stemmenopschrift|fritsvanoostrom.

De oom van mijn grootvader en mijn grootvader bezaten een bijzondere/paranormale gave, waar het ging over genezing van dieren en mensen.

Het gaat om Toon Rijken (*1859 Wijchen-+1927 St. Anthonis), gehuwd met Han van der Poel (*1845 Haps-+1926 St. Anthonis) en diens oomzegger, mijn grootvader van moederszijde Willem van der Poel (* 1894 Haps- + 1991 Wanroij), de zoon van Jan van der Poel en Hanneke Rijken (respectievelijk de broer van Han en de zus van Toon). Hier was sprake van een zogenaamd kruishuwelijk.

Ik citeer uit het notitieboekje van Toon Rijken:

Een koe verstopt:

Kuske, kuske, kuske,

Wat moet ge lijden

Denkt den Heer heeft zooveel geleden

Geloof aan Gode Vader, Zoon en Heilig Geest (3 maal) . Handeling: 3 kruisen op de schoft, 3 kruisen op het kruis.

Of:

Men neme een weinig mest of stroo onder voorste poten der koe uit, bestrijke ze daarmee over den rug tot driemaal toe en zeggen dan:

Koeike koeike zijt ge bevangen,

Heeft Christus aan het kruis gehangen

Heeft Christus het kruis niet geschaad

Zoo kan Uw verstoping geen kwaad.

Bloeden:

Heden ten dage is deze wond gemaakt

Pijn houdt op, bloedt staat stil

Zonder te etteren of te zweeren

In den naam van Godde Vader, Zoon en heilige Geest.

Verstu(i)ken/verstoekt:

Goede Vader, geneest deze pijn

Gelijk Jezus den verkoopers

Uit den tempel verdreeft

Hoopt ik het te genezen

(gelijkertijd een kruis er 3 maal over tekenen)

Branden:

Brand houdt op

Pijn staat stil zonder te etteren of te zweeren. In den naam van God de Vader etc. (3 x)
Of:

Men noeme de doopnaam van de persoon en zeggen dan twee maal: NN, brand houdt op, houdt op, pijn sta stil zonder te etteren of te zweeren.

Als keinder de spreuwen (/mond/tonginfectie spruw?):

Sprouw, sprouw, sprouw, gij komt van de aarde voort en Gij moet weer naar de aarde toe. In den Naam...etc. (3 x)

(in het dialect betekent sprouw: de vogel spreeuw; spreuwen is meervoud daarvan)

Bloed stillen:

Pijn houdt op, bloed staat stil zonder te pruilen of te zweeren, in den Naam...etc.

Haarworm:

Haarworm staat vast, niet weer los, zoo spoedig als Judas zijn kleur veranderde, toen hij Jezus verraden had.

(Een trek naar voren naar achteren, gelijk de woorden spreken)

Het paard boeklam:

Boeklam is boeglam of boegkreupel (Van Dale woordenboek der Nederlandse taal). Ook de grote Oosthoek encyclopedie noemt dit. Bij paarden: kreupel/lam in de boegen als gevolg van verrekking of reumatische oorzaken. Met de boeg kan de borst van het paard bedoeld zijn of een uitstekende knobbel van het bovenarmbeen ter hoogte van het schoudergewricht. Boegen kan ook staan voor de schouders. Vandaar misschien de betekenis van het trekken van een vlok haar uit de schoft van het paard (zie gebedje) ?

Door de 5 bloedige wonden van onze Heer Jezus Christus geneest ik deze pijn, dat ze niet meer pijnigt/pijnniert, kwetst, sweert of pijnniert. In de Naam..etc.

(Het paard moet men naar het westen met de kop keren, en 3 maal een vlok haar uit de schoft en driemaal uit den sok (trekken) en telkens dit gebedje bidden).

Recept Brandspiritus: terpetijnolie, azijn of ammoniak. Nog 5 Onze Vaders en Wees Gegroet onder Ons Heer opheffing.

Op een andere pagina staat erbij geschreven over blijkbaar dezelfde kwaal:

het paard met den kop naar het westen en noorden van den boom,

Een Gat en de Haar erin, twee broden aan den armen

5 onze Vaders tusschen Onze Heer opheffen

90 gram spritse, 1 kwart liter brandewijn, 1 kwart liter eek (?), 2 notebeschaat (deze laatste regel kan ook een receptuur/bereidingswijze zijn, want er staan kriskras in het boekje ook van dat soort aantekeningen)

Tegen koeziekten:

*Windpens bij vee: een liter room en een half pond boter laten smelten en dat warm ingeven.

*Horworm bij vee: gebruiken men groene zeep met gestampte witte vitrijoel.

*band op laten komen (is mij niet duidelijk, maar denkkelijk in verband met boeklam van het paard, omdat daar ook sprake is van genoemde vloeistoffen):
gebruiken men terpetijnolie en brandspiritus.

Tot zover uit het notitieboekje. Zelf ben ik enkele malen getuige geweest van de uitwerking van de paranormale geneeskracht van mijn grootvader. Tot op zeer hoge leeftijd werd ook van

zijn diergeneeskundige genezingsgaven nog door derden gebruik gemaakt, vaak in ruil voor de bekende doos sigaren.

Ik eindig met de in genealogisch opzicht interessante stamreeksen van mijn grootvader en diens oom, waardoor ook wellicht het geografische tracé van de oorsprong van deze bijzondere gaven in beeld komt.

STAMREEKS WILLEM VAN DER POEL:

I Willem van der Poel, geb. Haps 2.1.1894, overl. Wanroij 2.10.1991, huwt Escharen 10.5.1927

Francisca Arts, geb. Escharen 31.3.1898, overl. Mill 17.9.1987 (d.v. Leonardus Arts en Anna Maria de Klein).

II Johannes van der Poel, geb. Haps 30.3.1852, overl. Haps 5.5.1923, huwt Haps 18.6.1886
Johanna Rijken, geb. Linden 31.10.1860, overl. Haps 6.4.1935 (d.v. zie hieronder Stamreeks Toon Rijken).

III Wilhelmus van der Poel, geb. Sambeek 18.12.1803, overl. Haps 27.5.1867, huwt Overloon 6.5.1843

Lamberdina Lemmen, geb. Overloon 19.7.1816, overl. Haps 9.7.1881 (d.v. Johannes Lamerts Lemmen en Anna Maria Hoffmans; deze Anna Maria

Hoffmans is d.v. Wilhelmus Peters Hoffmans en Johanna van der Poel, d.v. (V) Wilhelmus Coenen van der Poel en Agnes Pauwels van de Weijer).

IV Wilhelmus Coenen van der Poel, ged. Oploo 11.11.1769, overl. Beugen 22.7.1809, huwt Sambeek 12.4.1800

Johanna Wintjens, ged. Sambeek 29.11.1766, overl. Sambeek 1.9.1821 (d.v. Johannes Reijnen Wintjens en Paulina Jans Teeuwen).

V Wilhelmus Coenen van der Poel, ged. Cuijk 18.8.1732, overl. Oploo 8.3.1802, huwt Oploo 15.9.1754

Agnes Pauwels van de Weijer, ged. Oploo/St. Anthonis 14.2.1729, overl. Oploo 12.1.1800 (d.v. Paulus Willems van de Weijer en Maria Peters Arts).

VI Coenrardus Willems (van der Poel), ged. Cuijk 14.7.1688, overl. Cuijk 7.10.1753, huwt Cuijk 15.5.1718

Elisabeth Hendriks Bosmans, ged. Cuijk/St. Agatha 5.1.1697, overl. Cuijk 1.12.1767 (d.v. Hendrikus Jacobs Bosmans en Wendelina Peters).

VII Wilhelmus Caspers (van der Poel), ged. Cuijk 3.11.1657, overl. Cuijk 12.6.1721, huwt Cuijk 27.4.1687

Huberta Claessen van Dael, ged. Haps 6.6.1660, overl. Cuijk 26.2.1740 (d.v. Nicolaas Jans van Dael en Joanna Jans Gijsbers).

VIII Jasper Jaspers (van der Poel), geb. ca. 1625, overl. Cuijk 2.12.1697, koperslager, huwt vóór 1653

Jacoba/Jaecxke Theunissen, overl. Cuijk 3.11.1712 (d.v. Antonius Ariens x vóór 1626 Maria/Merike NN).

IX Jasper NN, geb. ca. 1595, huwt ? ca. 1625 Maria Coenders (hertrouwt ? Alof Thijssen), overl. na 1663.

STAMREEKS TOON RIJKEN:

I Antonius Rijken, geb. Wijchen 22.4.1859, overl. St. Anthonis 19.10.1927, huwt Haps 11.4.1885

Johanna van der Poel (zus van Johannes x Joanna Rijken), geb. Haps 22.8.1845, overl. St. Anthonis 13.10.1926 (d.v. zie hierboven Stamreeks Willem van der Poel).

II Joannes Rijken, geb. Wijchen 11.4.1830, overl. Haps 31.5.1913, huwt Neerloon 8.5.1857
Huberdina Matthijssen, geb. Neerloon 26.1.1832, overl. Haps 17.9.1888 (d.v. Joannes
Matteus Hendriks Matthijssen (deze was volgens mijn grootvader
Willem van der Poel artistiek begaafd) en Johanna Maria Hendriks van den Bergh).

III Peter Rijken, ged. Wijchen 3.1.1788, overl. Wijchen 29.6.1851, huwt Wijchen 24.2.1813
Hendrina Barten, ged. Neerbosch 16.10.1787, overl. Wijchen 12.1.1861 (d.v. Michael
Hendriks Peters Barten en Joanna Maria Dercx Gijsberts).

IV Antonius Rijken, ged. Wijchen 2.2.1746, overl. Wijchen 17.7.1833, hertrouwt Wijchen
31.8.1802 Adriana Hendriks Spierings, huwt Wijchen 4.5.1774

Maria Som(m)erdijk, ged. Wijchen 2.9.1748, overl. Wijchen 28.10.1796 (d.v. Petrus Aerts
Som(m)erdijk en Maria Huijbers van Maesacker).

V Christianus Jans Reijcken, ged. Wijchen 8.4.1698, overl. Wijchen 26.3.1771, huwt Wijchen
3^e-4^e graad verwant 5.5.1730

Petronella Hendriks van Luenen, ged. Wijchen 26.4.1706 (d.v. Hendrikus Thijssen van
Luenen en Maria Willems).

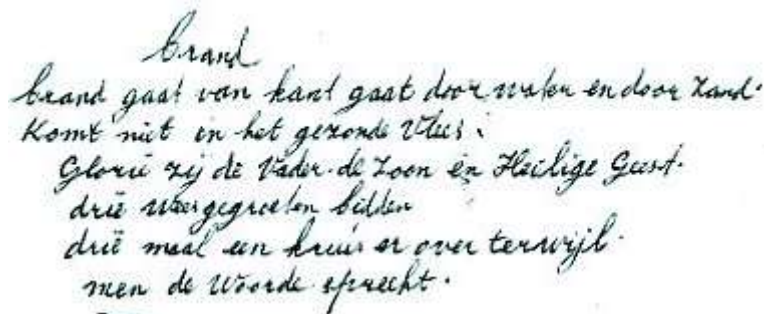
VI Johannes R(e)ijcken, geb. ca.1650, overl. tussen 1700-1713, huwt voor 1677

Christina/Stijneken Roelofs, hertrouwt ned.dts.geref. te Vierlingsbeek
(vanaf dan ook daar gegoed) 9.6/24.7.1695

Aleijdis Kerstens, geb. Vierlingsbeek, (wrschl. als d.v. Kersten Jans x Maria), overl. na
1713.

*****

Meer over pijnbezwinging Een aanverwante bijdrage door Gerold Ceelen (gepubliceerd op website BHIC)

Brand
brand gaat van kant gaat door water en door land
komt niet in het gezonde vlees
Glorie zij de vader de Zoon en Heilige Geest
drie woordegeveken sullen
drie maal een kruis er over terwijf
men de woorde sprecht.

Ik heb een oud notitieboekje van mijn vader (geboren in 1902) gevonden, waarin enkele spreuken staan, die gezegd werden bij het bezweren van pijn, bij bijvoorbeeld ontstekingen, koorts, verstuingen e.d. Er worden ook aanwijzingen gegeven hoe je dit soort

bezwingingen moet uitvoeren. Daarnaast staan er recepten in, zoals voor het maken van zogenaamde "pleisters" en tegen roos.

Op een andere plaats in het notitieboekje kom ik wat jaartallen tegen, waaruit je kan afleiden

dat het boekje rond 1935 gebruikt moet zijn. Mijn vader was toen dus voor in de dertig. Hij woonde op dat moment in Oss. Niet alle teksten zijn even duidelijk, zoals bijvoorbeeld het stukje met als kopje "De Huig". Het lijkt te gaan om een soort behandeling van keelpijn.

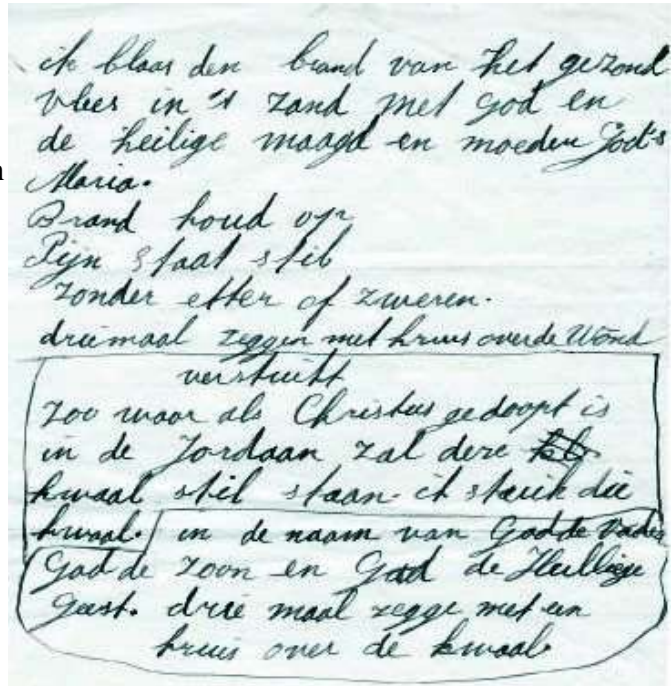
Brand

Brand gaat van kant, gaat door water en door zand, komt niet in het gezond vlees. Glorie zij de Vader de Zoon en de Heilige Geest.

Drie Weesgegroeten bidden, driemaal een kruis erover, terwijl men de woorden spreekt.

Of:

Ik blaas den brand van het gezond vlees in 't zand, met God en de Heilige Maagd en Moeder Gods Maria. Brand, houd op. Pijn, staat stil. Zonder etter of zweren. Driemaal zeggen met kruis over de wond.

Verstuikt

Zoo waar als Christus gedoopt is in de Jordaan zal deze kwaal stilstaan. Ik streek die kwaal in de naam van God de Vader, God de Zoon en God de Heilige geest. (Driemaal zeggen met een kruis over de kwaal).

De Huig

Als u de kruisteken maakt, telkens ook met de duim omhoog, zoover u [er] bij kunt. Hard duwen, dan vindt u een klein balletje en dat moet driemaal zoo hoog geduwd worden als u [er] bij kunt.

Driemaal met de duim onder aan de pols een kruis maken en zeggen, de eerste maal: "O God, help mij bij deze pijn." De tweede maal: "O God, staat mij bij." Derde maal: "Genezen is deze pijn."

Hebben ze een das om, doet den das af. Hebben ze geen das om, dan de mouw opstropen aan de kant waar ze pijn hebben.

Hadden ze een das om, doet die weer om. Dan de mouw weer omlaag. Niets zeggen tegen de patient. Terwijl u dit doet, zegt u bij uzelf: "dit is de band van waarheid; weg is deze pijn."

Voor de roos

Brembladeren plukken in de zomer. Drogen en thee zetten. Een tas/kop is voldoende, twee is zeker genoeg.

Voor pleisters

Voor 5 cent hars. Voor 5 cent wierook. Voor 5 cent zinkzalf. Half borrel brandewijn. Onder elkaar maken, koken, op een wolle lapje smeren. Alles droog halen bij de apotheker.

Koorts Rechts over links.

Toen Jezus naar het kruis ging, spotten de Joden. Hij of zij heeft de koorts. Al die deze woorden spreekt, zal de koorts niet meer krijgen. Dat is zoo zeker en gewis als Jezus Kristus voor ons aan het kruis gestorven is. Drie dagen 9 onze vaders bidden en 9 maal: Glorie zij de

Vader en de Zoon en de heilige geest, gelijk het was in het begin, nu en altijd, in alle eeuwen en eeuwen. Amen.

Men bindt een levend takje met een touwtje af.

*****.

Zie ook Brabants Heem 1975 nr. 3 pag. 113, waar gelijke bezweringsformules uit de omgeving van St. Oedenrode vermeld worden. M.b.t. bloedingen stelpen/brandwonden genezen/verstuikingen bij de mens of als een beest over de koot/hoef staat/tegen de kootstandpijn/spit in de rug/wratten. St. Eligius gaat er rond 650 al tegen de keer, maar het heeft blijkbaar slecht geholpen om in de zijn/kerkelijke ogen (gekerstende) heidense invloeden uit te bannen. Ook staat er e.e.a. over het maken van een pint/poeder van sympathie met behulp van vitrioolblauw in de periode van St. Jansnacht tot na Maria Hemelvaart.

Tegen bloeden:

Heden op deze dag, dat ik/jij deze wond gekregen hebt.

Bloed hou op, sta stil, stil in de naam des Heeren.

Het zal niet pijnen, niet etteren of niet zweren

In den naam des Heeren.

Brandpijn.

Brand, brand, brand,

vlieg uit het vlees in het zand

in den naam van God de Vader, God de Zoon en God de H. Geest één zijn,

zowaar zult ge van de pijn genezen zijn.

Verstuiking mens/dier.

Glorie zij den Vader, den Zoon en den H. Geest.

Zowaar God de Vader, en de Zoon en de H. Geest één zijn, zo zult ge van de pijn genezen zijn.

Koorts.

Toen de Heer Jezus naar het kruis toeging

Riepen de Joden Hem spottend achterna

Hij heeft de koorts of Hij krijgt de koorts-

En gij hebt de koorts niet meer.

Waarna 5 OV/5 WG en een stukje linnen aan de zieke meegeven, dat ingedoopt is in de bron te Handel om op de kleding van de zieke te spelden.

Tandpijn.

Idem gebed als bij koorts, alleen het doekje linnen tegen de zieke tand houden.

Spit in de rug.

Men houdt de linkerhand op de schouder van de lijder, doet hetzelfde gebed als bij verstuiken of andere pijn, maakt 3 maal met de duim, terwijl men de linkerhand op de schouder houdt, een kruis over de pijnlijke plaats.

Daarna 5 OV/5 WG of door de lijder laten bidden.

Wratten.

Men neme een dun touwtje, vraagt hoeveel wratten de lijder heeft en legt evenzoveel knopen in het touwtje, Neem het in de linkerhand met de rechterduim er boven op en zeg het volgende gebed:

Als de doden het graf ingaan

Neem dan de wratten eraf.

Daarna stop je het in de grond en wanneer het touwtje verrot is (na ca. een maand), zijn de wratten weg.

Drs. Jan W.M. Lange